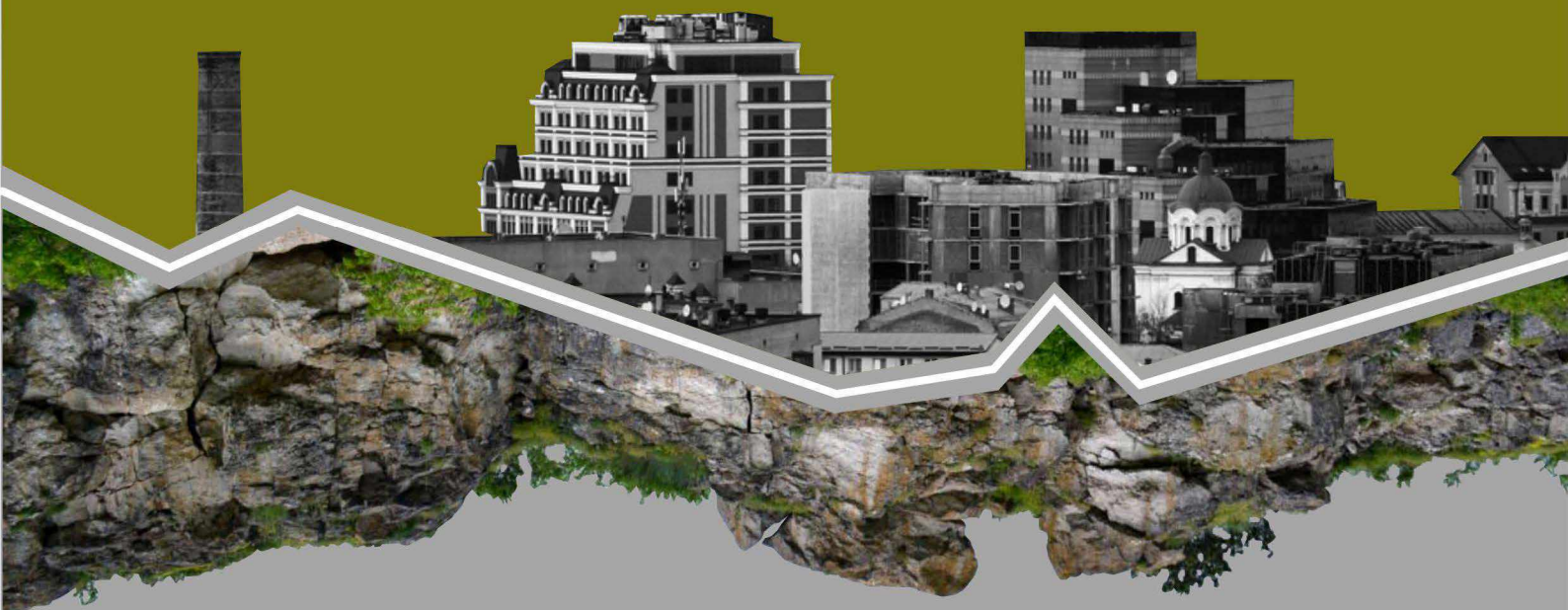

ТЕРНОПІЛЬ
2022

Тернопільський обласний
краєзнавчий
музей

СУСПІЛЬСТВО І ПРИРОДА:

Матеріали наукової
конференції

до 100-річчя
від дня народження

МИКОЛИ ЧАЙКОВСЬКОГО

від минулого до майбуття

Тернопільська обласна військова адміністрація
Департамент культури та туризму
Тернопільської обласної військової адміністрації
Тернопільський обласний краєзнавчий музей

СУСПІЛЬСТВО І ПРИРОДА: ВІД МИНУЛОГО ДО МАЙБУТТЯ

Матеріали наукової конференції
(до 100-річчя від дня народження Миколи Чайковського)
6 вересня 2022 року

Тернопіль
2022

УДК 5(477.84)«19/20»(092)Чайковський502.1(477)](06)

С-90

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Тернопільського обласного краєзнавчого музею (протокол № 4 від 01.11.2022 р.).

Суспільство і природа: від минулого до майбуття (до 100-річчя від дня народження Миколи Чайковського): матеріали наук. конф., м. Тернопіль, 6 вер. 2022 р. Тернопіль : Тернопільський обласний краєзнавчий музей, 2022. 103 с.; 51 іл.

Редакційна колегія: Кульчицька О. В. – завідувач художньо-рекламного відділу, Баран А. О. – завідувач відділу природи, Костюк С. В. – завідувач науково-методичного відділу, Крупницька О. Б. – старший науковий співробітник художньо-рекламного відділу, Бочарова Л. В. – старший науковий співробітник відділу природи, Касьян Н. О. – художник І категорії художньо-рекламного відділу.

Відповідальні за випуск: Шатарський Я. Д. – директор ТОКМ, Чеканова Н. Б. – заступник директора з наукової роботи ТОКМ, Гаргай І. Я. – вчений секретар ТОКМ.

У збірнику публікуються наукові статті, повідомлення учасників наукової конференції «Суспільство і природа: від минулого до майбуття», присвячені 100-річчю від дня народження заслуженого природоохоронця України Миколи Чайковського. Публікації розкривають багатогранну особистість краянина-природодослідника, еколога.

Матеріали призначено для широкого кола науковців, краєзнавців, викладачів, студентів, учнів, а також усіх, хто цікавиться природою рідного краю.

Усі матеріали збірника подаються у редакції авторів.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори.

© Тернопільський обласний краєзнавчий музей, 2022

ЗМІСТ

Роль Миколи Чайковського у формуванні мережі заповідних територій та об'єктів Тернопільської області

5

Свинко Йосип, Дем'янчук Петро

Микола Чайковський: біля джерел формування природно-заповідного фонду Тернопільської області

9

Баран Антоніна

Микола Петрович Чайковський – заслужений природоохоронець України

12

Леньків Ірина

Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду. Формування української частини Смарагдової мережі Європи в області

16

П'ятківський Ігор

До таємниць природи: освітній аспект

22

Герц Іван

Природодослідник Микола Чайковський – бібліографічний покажчик: фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею

25

Костюк Степан

Перспективи розвитку системи природоохоронних територій Тернопільщини

27

Кагало Олександр

Рекреаційний потенціал травертинових масивів

31

Площанський Петро, Гривул Лілія

Експедиційні дослідження Дністровських стінок

33

Новицька Світлана, Царик Любомир

Національний природний парк «Кременецькі гори» як еталон унікального видового різноманіття Волино-Поділля

36

Штогрин Микола, Штогун Андрій

Кременецький ботанічний сад як об'єкт екологічного туризму

40

Ліснічук Антоніна

Експозиції музею природи природного заповідника «Медобори» як база для екологічної освіти та виховання

43

Мурська Оксана

Природний заповідник «Медобори» – від заказника до об'єкта Смарагдової мережі Європи

45

Бачинська Уляна, Оліяр Галина, Баранчук Галина

Історія розвитку мисливства та рибальства на Тернопільщині

48

Гулик Сергій

**Зачинателі інженерно-геологічних
вишукувань на Тернопільщині** **52**
Сивий Мирослав

**Туристично-краєзнавча робота
в школі як засіб формування
географічних компетентностей учнів** **80**
Варакута Ольга,
Гавришок Богдан

**Довгий шлях повернення на
Батьківщину імені професора Івана
Теслі – визначного вченого-географа,
педагога** **56**
Бочарова Людмила

**Гербарні зразки парків
Тернопільщини: фонди
Тернопільського обласного
краєзнавчого музею** **84**
Чеканова Наталія

«Збирач цвіту по всьому світу...» **60**
Микола Денека – заслужений
лісівник України, засновник
Гермаківського дендропарку
Сута Леся

**Особливості використання
результатів фенологічних
спостережень на природничих
екскурсіях** **88**
Альтгайм Любов

**«Тернопілля: подорож за п'ять
морів». Концепція реекспозиції
відділу природи Тернопільського
обласного краєзнавчого музею** **64**
Дзюбенко Наталія, Савицька
Анастасія, Бокотей Андрій

**Охорона водних ресурсів
Тернопільщини – збереження рідного
краю** **91**
Ленчук Ірина

**Геологічний музей Тернопільського
національного педагогічного
університету ім. В. Гнатюка –
унікальна локація для освіти
і виховання студентської та
учнівської молоді** **69**
Заставецька Леся, Заставецький Тарас

**Особливості розподілу вітрового
режиму, хмарності та атмосферних
опадів в смт Козова Тернопільського
району за період 2005-2018 років** **96**
Таранова Наталія

**Музейна педагогіка у
Тернопільському обласному
краєзнавчому музеї: нові форми
роботи з відвідувачами** **72**
Гулик Оксана

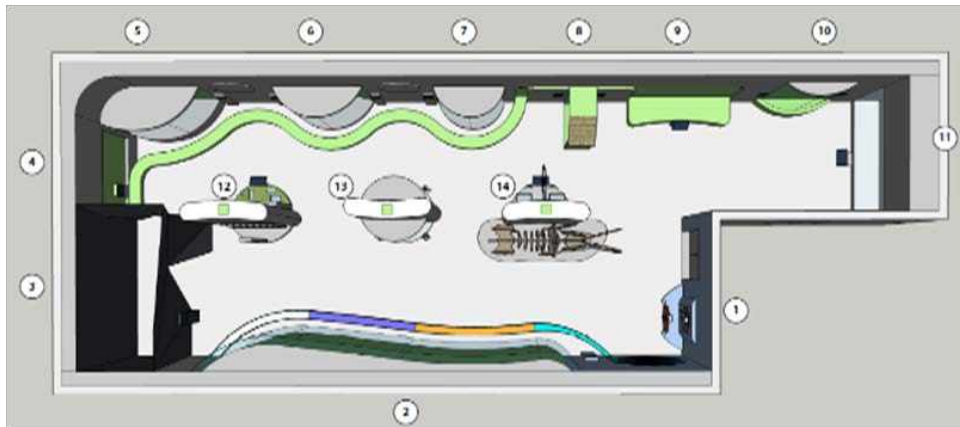
Микола Чайковський у філокартії **100**
Костюк Степан

**Інтерактивні уроки в музеї як
універсальний засіб навчання
та виховання (із досвіду роботи
Тернопільського обласного
краєзнавчого музею)** **77**
Кульчицька Оксана

**Війна Росії проти України –
екологічна загроза планетарного
масштабу** **101**
Левенець Любов

діяльністю як процесом передавання й усвідомлення інформації, що відбувається між музеєм і суспільством та виражається

переважно у музейному експонуванні та інтерпретації [1].

План експозиції відділу природи ТОКМ.

Умовні позначення: 1. Вступна зона. 2. Подорож у минуле на кораблі часу. 3. Карст. 4. Рельєфи і ландшафти. 5. Сучасні біотопи: ліси. 6. Сучасні біотопи: відкриті ландшафти. 7. Сучасні біотопи: вода. 8. Сучасні біотопи: сусіди. 9. Охорона природи. Дива Тернопільщини. 10. Охорона природи. Червона книга. 11. Охорона природи. Дослідники. 12. Наукова станція: ґрунти. 13. Наукова станція: терен колючий. 14. Наукова станція: мамути та слони: еволюція і природний добір.

Джерела та література

1. Вайдахер Ф. Загальна музеологія: Посібник. Львів: Літопис, 2005. 628 с.
2. Тематико-експозиційний план відділу природи. Укладач С.С. Зелінська, 1979 р. Архів ТОКМ. 27 с.
3. Тернопільський краєзнавчий музей: путівник /С.С. Зелінська, О.С. Ситник, Я.М. Гайдукевич та ін.; упоряд. В.А. Лавренюк; худож. Ю.І. Соколов. – Л.: Каменярь, 1986 - 72 с.

УДК 911

Заставецька Леся,
доктор географічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. Володимира Гнатюка
Заставецький Тарас,
кандидат географічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. Володимира Гнатюка

**ГЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА —
УНІКАЛЬНА ЛОКАЦІЯ ДЛЯ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ
СТУДЕНТСЬКОЇ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

У роботі висвітлено особливості створення та функціонування геологічного музею у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. Володимира Гнатюка.

Ровесник незалежної України, музей був і залишається унікальною локацією для освіти та виховання студентської та учнівської молоді. Геологічний музей в ТНПУ налічує понад 1500 експонатів, розміщених в 6 тематичних відділах. Потенціал музею активно використовується для здійснення освітньої, наукової та виховної діяльності молоді. Сучасні цифрові технології дозволяють поряд із традиційними формами роботи – екскурсіями, тематичними лекціями, активно застосовувати форми онлайн-діяльності, що дає можливість залучати до знайомства з колекціями музею широкого кола відвідувачів з різних регіонів України.

Annotation: *The work highlights the peculiarities of the creation and functioning of the geological museum at the Ternopil National Pedagogical University named after V. Hnatyuk. A peer of independent Ukraine, the museum was and remains a unique location for education and upbringing of students and apprentices. The Geological Museum at TNPU has more than 1,500 exhibits, housed in 6 thematic departments. The museum's potential is actively used for educational, scientific and educational activities of young people. Modern digital technologies allow, along with traditional forms of work – excursions, thematic lectures, to actively use forms of online activity, which makes it possible to attract a wide range of visitors from different regions of Ukraine to get to know the museum's collections.*

Ключові слова: музей, геологія, освіта, краєзнавство, екскурсія.

Key words: museum, geology, education, local history, excursion.

Одним із важливих інструментів навчання та виховання молоді музеї різного профілю. Серед таких музейних установ особливо цікавими є геологічні музеї, які дають можливість учням та студентам ознайомитись з історією розвитку планети, цінними зразками мінералів, корисних копалин своєї країни та різних регіонів світу. Однак, повноцінних геологічних музеїв сьогодні при навчальних закладах України не так і багато. Добре укомплектований геологічний музей, який активно використовується в навчальному процесі та екскурсійній діяльності, є в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка.

Геологічний музей географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка належить до числа молодих музеїв – заснований у 1991 році. Однак історія його розпочалась набагато раніше. Основою для створення геологічного музею послужили зразки мінералів, гірських порід та скам'янілих решток тварин і рослин, зібраних проф. Свинком Й. М. впродовж п'ятох десятиріч роботи (починаючи з 1960 р.) в колишньому Кременецькому, а з 1969 року в Тернопільському державному педагогічному інституті [1]. Значну допомогу в зборі зразків, особливо рудних мінералів надали близькі друзі-геологи, що

працювали в різних регіонах України та колишнього СРСР (А. Богущкий, Ю. Ляхов, М. Павлунь, В. Харкевич та ін.). Зараз у музеї нараховується понад 1500 експонатів (станом на 01.01.2021 р.). Тут є зразки з Поділля, Карпат, Донбасу, Полісся та інших регіонів України, а також з Казахстану, Середньої Азії, Забайкалля, Кавказу, Уралу, Хібінських гір тощо. В останні роки (починаючи з 2001 р.) музей поповнився колекцією порівняно рідкісних і оригінальних зразків гірських порід – травертинів, зібраних і опрацьованих асист. кафедри фізичної географії О. Волік і проф. Й. Свинком [1].

Музей уже має свій Статут, Положення, інвентарну книгу, книгу обліку відвідувачів, план роботи тощо. Профіль музею освітній, що засвідчує «Свідоцтво», видане управлінням освіти Тернопільської області державної адміністрації № 27/19–27 від 7.11.2001 р. [1].

Геологічний музей складається із 6 відділів, а саме:

- 1) Відділ геологічної історії Землі;
- 2) Мінералогія;
- 3) Корисні копалини;
- 4) Гірські породи;
- 5) Палеонтологія;
- 6) Травертини.

У 2019 році геологічний музей поповнився унікальною колекцією мушель, які були подаровані тернопільською

меценаткою Дарією Наконечною. Колекція нараховує 300 експонатів, що представляють різні моря та океани нашої планети.

Сьогодні геологічний музей ТНПУ активно використовується в освітньому процесі – тут відбуваються заняття для студентів географічного факультету з геології. Для учнів загальноосвітніх закладів проводяться загальні та тематичні екскурсії.

З 2020 року викладачі кафедри географії та методики її навчання ТНПУ запровадили нову форму роботи музею – онлайн екскурсії. У період з 2020–2021 рр. вдалось провести 8 онлайн екскурсій, під час яких в режимі живого часу учасникам було продемонстровано структуру музею та його колекції. Загалом під час кожної такої зустрічі вдалось залучити до 60-80 глядачів, які представляли різні куточки нашої країни – Львівська, Тернопільська, Дніпропетровська, Херсонська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Хмельницька та ін. області. Серед онлан-відвідувачів були представники вищих та загальноосвітніх навчальних закладів, студенти коледжів, викладачі та вчителі.

У подальших планах роботи музею – створення паперового та онлайн-каталогів

геологічних колекцій, створення сайту та You-Tube-каналу з тематичним наповненням. Важливим кроком розвитку музею стане оцифрування всіх його експонатів, створення віртуальних турів та інтерактивної карти корисних копалин України. Це дозволить зробити матеріали геологічного музею доступними для ознайомлення для широкого загалу відвідувачів в Україні та за її межами.

Джерела та література

1. Геологічний музей ТНПУ / Офіційна сторінка кафедри географії та методики її навчання. URL: <https://tnpu.edu.ua/faculty/geo/economgeo.php>
2. Вихрущ А., Штокало В. Свинко Йосип Михайлович // Тернопільський Енциклопедичний Словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008. Т. 3 : П – Я. С. 233
3. Свинко Й., Волік О. Травертинові скелі Середнього Придністров'я. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 44 с.